

MIDDELALDER-ARKÆOLOGISK

NYHEDSBREV

NR. 49 FEBRUAR 2003

Indholdsfortegnelse

Specialer m.m. til salg	s. 3
Forelæsninger	s. 4
Middelaldertræf 2003	s. 6
Metodenetværkets forårsmøde	s. 7
Seminarer, symposier m.m.	s. 8
Udgravninger og udstillinger	s. 22
Nye Bøger	s. 28
Jobformidlingen	s. 30
SIDAHS Jobformidling	s. 31

Forside: Jernudvinding- og bearbejdning. Efter Agricolas *De re Metallica* 1556 (New York 1950). Se s. 8 i dette blad.

Bagside: Rekonstruktion af krigsskib fra Hedeby's havn. Efter *Viking-Age Ships and Shipbuilding* (Ole Crumlin-Pedersen, Schleswig & Roskilde 1997). Se s. 18-20 i dette blad.

Redaktion: Mogens Skaaning Høegsberg
Deadline for nr. 50: 1. juni 2003

Adresse (for abonnemeter og bestillinger m.m.)
Middelalder-arkæologisk Nyhedsbrev
Moesgård

DK-8270 Højbjerg

Tlf.: 89-42 46 05 Fax: 86-272378 e-mail: markbrev@moes.hum.au.dk

Giro 4 66 23 42

Årsabonnement 70 kr.

Trykkeri: Aarhus Universitet

ISSN 0905-3514

Udgivelser fra Middelalder-arkæologisk Nyhedsbrev

Ph.D.-afhandlinger og specialer

Gl. række (A5 format):

Steen Ivan Hansen: Senmiddelalderlige grundmurede herregårdsbygninger i kongeriget Danmark	125 kr.
Lars Holleufer: Kalundborg i Middelalderen	50 kr.
Jens Ingvordsen: "De gode nonners konvent i Ring". Ring klostres bygningshistorie belyst primært ud fra de arkæologiske levn	50 kr.
Connie T. Jantzen: Helsingørs middelalderlige topografi	50 kr.
Hanne Dahlerup Koch: Læderfodtøjet fra 1300-tals voldstedet Boringholm	50 kr.

Ny række (A4 format):

1) Jakob Kieffer-Olsen: Grav og gravskik i det middelalderlige Danmark	UDSOLGT
2) Tenna R. Kristensen: Middelalderlige Musikinstrumenter	UDSOLGT
3) Jette Rasmussen Orduna: Middelalderlige klædeplomber - blyplomber fra klæde importeret til Danmark indtil 1600	125 kr.
4) Jette Linaa Larsen: Keramik fra Torvet i Horsens. Typologi, proveniensbestemmelse og datering	155 kr.
5) Gunhild Øeby Nielsen: Læse- og skriveredskaber. Genstande relateret til læse- og skrivekunst i Danmarks middelalder	120 kr.
6) Birka Ringbøl Bitsch: Malmgryder i Danmark	110 kr.
7) Anne Birgitte Jessen: Kragelundovnen og dens keramik	90 kr.
8) Susanne Nissen Gram: Øm Kloster. Bygningskompleksets udformning og udbygningsforløb	UDSOLGT
9) Mette Svart Kristiansen: En middelalderlig gård i Tårnby. Bygninger og gårdstruktur	145 kr.
10) Lene Møllerup: Begravelserne ved Øm Kloster	150 kr.
11) Gitte Behr: Tekstilredskaber i det middelalderlige Danmark	145 kr.
12) Marie Foged Klemensen: Huskonstruktioner i tidlig middelalderlig landbebyggelse. En kritisk vurdering af udviklingsteorier og terminologi samt en analyse af udgravede hustomter i Jylland ca. 1100-1300	150 kr.
13) J. B. Lund: Tidlige danske møller. Middelalderens mølleteknologi i arkæologisk belystning	145 kr.
NYHED: 14) Henriette Rensbro: Bygninger på landet	135 kr.

Småskrifter

Anno Domini 1995 (genoptryk), 1997, 1999, 2000, 2001, 2002	25 kr.
Marie F. Klemensen: Middelalderlige bondehuse	25 kr.
Lars Krantz Larsen: Hvælvttyper på Sjælland, Lolland-Falster og Møn	25 kr.
Dorthe Haahr Kristiansen: Brætspil og brikker i dansk vikingetid og middelalder	25 kr.
Heidi Maria Møller Nielsen: Fra borg til herregård i Danmark. Privatborge ca. 1350-1600	25 kr.
Marianne Greve Iversen: Keramikbearbejdningsmetode gennem tiderne. Teoretisk udvikling og praktisk anvendelse	25 kr.
NYHED: Karin Poulsen: Træborttøj fra middelalderen	25 kr.
Frederiksborg Amts kirker i Middelalderen	40 kr.
Symposieberetning: Land og By i Middelalderen 4	25 kr.
Symposieberetning: Land og By i Middelalderen 5-6	25 kr.
York, Lincoln og East Anglia. Studierejse 1986	40 kr.

De angivne priser er eksklusiv forsendelse
Udgivelser, der ikke fremgår af listen, er udsolgte

MIDDELALDERARKÆOLOGI

Læseplan for forårsemestret 2003

Mandag Kl. 10.15-12.00 Pejsestuen	Latin Fortrævis for årgang 2001 eller tidligere undervisningsassistent	Rigmor Brinch undervisningsassistent
Tirsdag Kl. 10.15-12.00 Pejsestuen 4. og 18. februar og efterfølgende efter opslag	Områdestudium. Nordeuropæiske skibsfund og etnisk indplacering For 3. års bachelor- og kandidatuddannelsesstuderende	Jan Bill, ekstern lektor
Kl. 12.15-14.00 Auditorium 4	Forelæsninger over Transport, handel og mønter. Nordatlantisk arkæologi For bachelor- og suppleringsuddannelsesstuderende	Jan Bill, ekstern lektor Else Roesdahl, Jens Vellev og Jette Arneborg, undervisningsassistent
Kl. 12.15-14.00 Pejsestuen	Forelæsninger og øvelser over Danmarks middelalderlige kulturtopografi For kandidatuddannelsesstuderende	Hans Krongaard Kristensen
Kl. 14.15-16.00 Auditorium 1	Forelæsninger og øvelser som oplag til ekskursion til tysk/ polsk del af Østersøregionen For alle	Jan Kock og Hans Krongaard Kristensen
Onsdag Kl. 10.15-12.00 Auditorium 4	Arkæologisk metode For 1. og 2. års bachelor- og suppleringsuddannelsesstuderende	Mette Svart Kristiansen
Kl. 10.15-12.00 Pejsestuen	Ikonomi og Epigrafik For 3. års bachelor- og kandidatuddannelsesstuderende	Jens Vellev
Kl. 13.15-14.00 Auditorium 1	Aktuel orientering For alle	Jan Kock, Hans Krongaard Kristensen, Mette Svart Kristiansen, Else Roesdahl, Jens Vellev, m.fl.
Kl. 14.15-16.00 Foredragssalen Se opslag OBS. 26. februar, Aud. 4 12. marts, Aud. 4	Onsdagsseminar For alle Seminaret med inden- og udenlandske gæsteforelæsere både fra middelalder- arkæologien og fra andre discipliner. Studerende og lærere fra andre fag er velkomne. Start 5. februar slut 9. april	Ledelse Jens Vellev

Torsdag Kl. 10.15-12.00 Auditorium 4	Forelæsninger over borge og våben For bachelor- og suppleringsuddannelsesstuderende	Jan Kock
Kl. 12.15-14.00 Pejsestuen	Periodeundervisning Senmiddelalderen 1450-1536 For 2. års bachelorstuderende	Hans Krongaard Kristensen
29. og 30. januar Pejsestuen 31. januar Se opslag	Keramikkengennemgang For 2. års bachelorstuderende Ekskursion	Marianne Greve Iversen, studenterninstruktør
17. februar, hold 1 24. februar, hold 2 Tegnestuen	Grafikkursus Tilmelding, se opslag	Louise Hilmar, grafiker og Jens Kirkeby, grafiker
Tid og sted se opslag	Specialeseminar For alle specialskriversende	Jan Kock, Hans Krongaard Kristensen, Mette Svart Kristiansen, Else Roesdahl og Jens Vellev
Se opslag	Ekskursion til Nationalmuseet m.v. For alle	Jan Kock og Jens Vellev
Tid og sted se opslag	Opdag og introduktion til feltpraktik 1 For 1. års bachelorstuderende	Jan Kock, Mette Svart Kristiansen og Jens Vellev
19. juni 2003 3 uger Se opslag	Feltpraktik 1: Arkæologisk udgravningsteknik Uddannelsesgravning For 1. års bachelorstuderende ***	Jan Kock, Mette Svart Kristiansen og Jens Vellev

Undervisningen starter, hvis ikke andet oplyses,
mandag den 3. februar 2003

Jan Kock
studieleder

19.12.02

Middelalderarkæologi

Onsdagsseminarer – forår 2003

Kl. 14.15 i Foredragssalen på Moesgård

5. februar Cand.scient. Annine Moltsen:
Middelalderbyernes planterester. Om makrofossiler i de arkæologiske lag
12. februar Curator Kazimierz Pospieszny, Museum Zamkowe, Malborg, Polen:
Die Burgenforschung mit verwendung Archäologie- früher und heute auf dem Beispiel der Malborg/Marienborg in Preussen
19. februar Lektor Hans Krongaard Kristensen, Afdeling for Middelalderarkæologi, Aarhus Universitet:
Gråbrødreklosteret i Horsens
26. februar Cand.mag. Anne Katrine Thaastrup-Leth:
Aud. 4
Trækirker i det middelalderlige Danmark
5. marts Museumsinspektør, seniorforsker Eske Wohlfarht, Kulturarvsstyrelsen:
Hvad er kulturmiljøer? – en etnologisk synsvinkel
12. marts Cand.mag. Charlotte Boje Hilligsø Andersen:
Aud. 4
Nyt lys på Gurre
19. marts Docent Anders Ödman, Lunds Universitet:
Borge i Skåne
26. marts Cand.mag., ph.d.-stipendiat Søren Sindbæk, Afdeling for Middelalderarkæologi, Aarhus Universitet:
Importvarer på danske vikingetidsbopladser. En spredningsanalyse
2. april Lektor i arkæologi, Orri Vesteinsson. Historisk Institut, Islands Universitet:
Iceland – the archaeology of landnám and conversion
9. april Cand.mag. Thomas Bertelsen:
Danmarks middelalderlige styttetårne. En overset bygningsform fra senmiddelalderen

Alle interesserede i velkomne
Bus nr. 6 går direkte til Moesgård

10.3.03
Jens Vellev

Middelaldertræf 2003

Ved middelaldertræffet 2003 fredag den 4. april vil temaet være genstandsfund fra arkæologiske udgravninger. Ofte er man ved publiceringen af undersøgelsen fokuseret på de faste anlæg og konstruktioner, mens de forskellige genstande gerne får en mere stedmoderlig behandling. Vi vil ved træffet i år vise forskellige måder at håndtere og udnytte genstandsmaterialet, og herved lægge op til en diskussion omkring materialets potentiale i den arkæologiske helhed.

Blandt oplæggene vil være:

Hans Mikkelsen: Tavse fund - fra udgravningerne ved Vor Frue kloster i Randers
Jette Linde Larsen: Tingenes tale - kontekstuel fundbearbejdning i teori og praksis
Else Roesdahl: Ting og tolkning - om at bruge genstandsfund.
Jesper Hjerminde: Genstandsfund fra Viborg Søndersø.
Keld Grønder-Hansen: Mønter som arkæologisk kildemateriale.
Charlotte Boje Andersen: Aspekter ved bearbejdning af genstande fra borge.

Sæt kryds i kalenderen. Endeligt program udsendes i begyndelsen af marts.

Forårsmøde i Middelalderarkæologisk Metodenetværk

Mødet er for alle interesserede.
Programmet er på trapperne og vil være at finde på adressen:
www.hum.au.dk/midark/metodenet/metodenet.htm

Med venlig hilsen
Koordineringsgruppen for Middelalderarkæologisk Metodenetværk

Norberg - Nora 700 Years of Iron Production

International Conference 18–22 August 2003
First announcement

Three years into the new millennium, 2003, marks the 700th anniversary of the first written accounts of iron ore working in Sweden. Royalty and nobility and their interests in Norberg and Nora are at the centre. The first document that we know about is a letter of exchange where the Lord High Constable, Torgils Knutsson, handed over large areas of land, some of it including mines, to the king, Birger Magnusson. In exchange, he received considerable tracts of land in other parts of the country. At this time, Torgils Knutsson was one of the country's leading noblemen who, in the latter part of the 13th century, had great influence over the country's leaders. The letter may be an indication of how the 14th century royalty was trying to take control of ore working in Sweden. In addition, the noble classes at that time seem to have had a greater influence on ore working than during the 16th century and later when local peasant miners dominated in the mining regions of Norberg and Nora.

We will celebrate the 700th anniversary in August 2003 with an international conference on industrial history. This will be organised by Framtidshyttan and the Municipality of Norberg and Nora with support by the Allan Wetterholm Foundation, Jernkontoret (The Swedish Steel Producers' Association), Västmanland and Örebro County Administration, Örebro University and Ekomuseum Bergslagen.

A jubilee such as this raises questions regarding the origins of mining and blast furnace technology and continuity as well as the change in structure of the steel industry. For instance in and around Norberg and Nora, one can clearly see the long time perspective of iron production and how this has moulded the landscape. In addition, there are the special environments that mirror man's close dependence on ore working. In the region, there are foundries, mines and forges close to dwelling areas and there are many unique historical environments which can now be utilised to develop tourism. In Norberg and Nora, two large EU-financed projects are underway, focusing on regional developments based on the inheritance of industrial history. "Framtidshyttan" in Norberg and "Pershytteprojektet" in Nora. Norberg and Nora are also examples of two Swedish mining towns bringing into focus the significance of iron working for colonisation, the development of dwellings and urbanisation processes.

Through archaeological investigations, we know that blast furnace technology came into use the latter half of the 12th century at the latest. These results were presented at the "Medieval

Iron in Society" conference in Norberg in 1985 and in discussions during a follow-up conference "Importance of Iron Making" in 1995. New investigations, carried out particularly in the mining district of Nora, clearly show the rapid and relatively large expansion of ironworking in 13th century central Sweden. This is the basis for more general questions regarding the spread of technology and the significance of the change in technology for the development of society. The long time perspective is in this case a fruitful starting point for exciting discussions, from prehistoric bloomeries, through the introduction of blast furnace technology and new refining methods to the sweeping advance of industrialism and rapid technological developments.

During this conference, we want to focus of man and mankind's relationship to technology and the role of women in the workings of the mines. Also of major interest is the tacit knowledge, professional ability, handed down between for example master blacksmiths, which has never been fully documented. How has it affected the development and spread of technology and how did it affect the workers' social status?

A fifth attempt to manufacture iron in the reconstructed blast furnace at the experimental plant at Nya Lapphyttan will be made during the conference. Practical attempts have given us new knowledge about iron working in the Middle Ages but the difficulties have also clearly demonstrated the importance of the tacit knowledge of the blast furnace workers.

In the light of these questions, we would like to invite you to an international conference based in Norberg and Nora.

Five parallel sessions are planned with the following themes:

1. The origins of mining and the iron industry and their impact on social and technological development.
2. Industrial heritage as a driving force in a period of transition.
3. Man and industry.
4. Mining industry and urbanisation.
5. Metamorphosis of technology.

Those interested in presenting a paper are requested to send an abstract (maximum 300 words) to Anna-Karin Collin, Framtidshyttan, Norbergs Kommun, Box 25, SE-738 21 Norberg, Sweden, tel: +46 223 290 00, fax: +46 223 219 38, e-mail: anna-karin@framtidshyttan.com

Important dates:

Abstracts	Latest 15 February 2003
Final programme	Middle of May 2003
Final applications	30 June 2003

Preliminary Programme

Monday 18 August:		Buses from central Stockholm and Arlanda Airport to Norberg, arriving during the afternoon. Check in hotels. Coffee and registration.
	17.00	Opening ceremony in Mimerlaven (a headframe that operated 1960–1981) with plenary lecture. Dinner.
Tuesday 19 August:	8.30–12.30	Lectures
	13.30	Excursions to Avesta and Koppardalen with a 19 th century foundry, the peasant miners' village of Olsbenning and the Lapphyttan blast furnace from the middle ages.
	19.00	Visit to the reconstruction of Lapphyttan where experiments on blowing pig iron are underway. Medieval dinner.
Wednesday 20 August:	8.30–12.30	Lectures.
	13.30	Excursion by historic railway to Engelsberg with a guided tour of the ironworks and Oljeön (an oil refinery from the end of the 19 th century).
	20.00	Train to Nora and guided tour. Dinner at Nora City Hotel.
Thursday 21 August:	8.30–12.30	Lectures.
	13.30	Excursion to the peasant miners' village of Pershyttan, Gytörp foundry community, Oxhyttorna from the Middle Ages, and historic environments around Lake Usken.
	19.00	Dinner at Grythyttan, Måltidens Hus.
Friday 22 August:	8.30–12.30	Lectures.
	13.30	Closing ceremony. Return to Norberg, Stockholm and Arlanda Airport.
For those who wish:		Trip to Falun with guided tour of the World Heritage site during of the copper mines, the town and the peasant ironmakers' villages during Fri/Sat 22/23 August. Return to Stockholm and Arlanda Airport by train/bus on Sunday 24 August.

The conference language is English. Some sessions will be simultaneously translated to Swedish.

Organisation committee: Kjersti Bosdotter, Swedish Metalworkers' Union (Metall); Museum Director Em. David Damell, Örebro County Museum; B.Sc. Kerstin Fernheden, The Swedish Steel Producers' Association; Professor Martin Fritz, Gothenburg; Docent Gert Magnusson, The National Heritage Board; Professor Marie Nisser, The Royal Institute of Technology; Ing-Marie Pettersson Jensen, project leader for Framtidshyttan, The Municipality of Norberg.

Contact person and conference secretary: Anna-Karin Collin, Framtidshyttan, Norbergs Kommun, Box 25, SE-738 21 Norberg, Sweden, tel: +46 223 290 00, fax: +46 223 219 38, e-mail: anna-karin@framtidshyttan.com

Website: www.framtidshyttan.com

Norberg, December 2002
For the organisation committee

Ing-Marie Pettersson Jensen

Preliminary Registration Form

Please send this form before February 15, 2003 to:
Anna-Karin Collin, Framtidshyttan, Norbergs Kommun, Box 25, SE-738 21 Norberg, Sweden,
fax: +46 223 219 38, e-mail: anna-karin@framtidshyttan.com

700 years of Iron Production, Norberg and Nora 1303–2003

☐ I am interested in presenting a paper at the conference *700 years of Iron Production, Norberg and Nora 1303–2003*, and I enclose an abstract (maximum 300 words) concerning the topic:

- ☐ The origins of mining and iron industry and their impact on social and technological development.
- ☐ Industrial heritage as a driving force in a period of transition.
- ☐ Man and industry.
- ☐ Mining industry and urbanisation.
- ☐ Metamorphosis of technology.

The title of my paper is:

.....

☐ I am interested in the conference *700 years of Iron Production, Norberg and Nora 1303–2003*. Please send me the final programme.

☐ Please send the final programme for the conference *700 years of Iron Production, Norberg and Nora 1303–2003*, to the following person(s):

Name Address

.....

Name (Block letters)

Profession, title

Address

Telephone

Fax

E-mail

Workshop

The Prehistory and Early Medieval Period in the Western Baltic
Vordingborg (South Zealand/Denmark), 27. March – 29. March 2002.

From 27. - 29. of March 2003 the workshop "*The Prehistory and Early Medieval Period in the Western Baltic*" will be held in Vordingborg. The workshop is organised by the archaeological museums in Storstrøm County (South Zealand, Lolland and Falster, Denmark) as a part of a cooperation between the Museum Council in Storstrøm County and Bereich Archäologie Lübeck. It is an interdisciplinary meeting with papers given by speakers from Sweden, Germany and Denmark. The talks during the Workshop are split into sessions concerning legislation, archaeological resource management and archaeological research on the Western Baltic in Denmark, Germany and Sweden. The sessions will be the Late Paleolithic, the Mesolithic, the Neolithic, the Bronze Age, the Early Iron Age and Late Iron Age/Viking Age/Early Medieval.

The aim of the workshop is to create a forum for wider outlines of the prehistory and more narrow lectures on ongoing research projects and excavations around the Western Baltic. The goal is to inspire ongoing and future research and, hopefully, establish mutual relations between the institutions and scholars in the region that was tightly linked in the past.

The meeting will allow time for fruitful discussions, and the number of papers will therefore be limited. If you know of colleagues who may be interested in participating please contact the organising committee. Papers must be presented in English or German and last not more than 15 minutes. Please enclose a short abstract. Those who are interested in participating or present a paper are asked to return the registration form **before 28 of February 2003**.

Best wishes

Work-shop organisers: Anna-Elisabeth Jensen, Henrik Schilling, Thomas Roland and Keld Møller Hansen

Workshop

The Prehistory and Early Medieval Period in the Western Baltic
Vordingborg (South Zealand/Denmark), 27. March – 29. March 2002.

Preliminary program: still open for papers!

Thursday, 27.03.2003

12.00-13.00 Lunch.

13.00 Opening. Keld Møller Hansen (Sydsjællands Museum, Denmark)

Geology in the Western Baltic. Reinhard Lampe (Ernst Moritz Arndt Universität Greifswald, Germany)

The Late Paleolithic in the Western Baltic. Peter Vang Petersen (Nationalmuseet, Denmark)

Knudshoved Odde – New investigations on Federmesser and Ahrensburg sites. Keld Møller Hansen (Sydsjællands Museum, Denmark)

Stoksbjerg – New aspect on a Bromme site. Kristoffer Buck Pedersen (Institut for Arkæologi og Etnologi, Københavns Universitet, Denmark)

The Mesolithic in the Western Baltic. Thomas Terberger (Lehrstuhl für Ur- und Frühgeschichte, Universität Greifswald, Germany)

Mesolithic settlement patterns in Holmegaards Bog. Henrik Schilling (Lolland-Falsters Stiftsmuseum, Denmark)

The Ertebølle culture in Southern Zealand. Hoda el Sharnouby (Sydsjællands Museum, Denmark)

The Neolithic in the Western Baltic. Lutz Klassen (Moesgaard Museum, Denmark)

The Late TRB and The Sea. Hugo Sørensen (Sydvestsjælland Museum, Denmark)

Megaliths in the Baltic area. Torben Dehn (Kulturarvsstyrelsen, Denmark)

The neolithisation across the Baltic Sea. Anders Fischer (Kulturarvsstyrelsen, Denmark)

Friday, 27.03.2003.

The Bronze Age in the Western Baltic. Anders Bernson (Nationalmuseets Marinarkæologiske Forskningscenter, Denmark)

The Marine aspect of the Bronze Age. Anders Bernson (Nationalmuseets Marinarkæologiske Forskningscenter, Denmark)

The Kivik Grave. Joachim Goldhahn (Göteborgs Universitet, Sweden)

Marine Archaeology in the Stone Age and Bronze Age. Søren H. Andersen (Nationalmuseets Marinarkæologiske Forskningscenter, Denmark)

The Early Iron Age in the Western Baltic. *Per Ole Rindel (Institut for Arkæologi og Etnologi, Københavns Universitet, Denmark)*

Aspects of Pre Roman Iron Age in the Baltic. *Birgitte Borby Hansen (Roskilde, Denmark)*

Lolland - a gateway to Scandinavia in the first millenium AD. *Henrik Schilling (Lolland-Falsters Stiftsmuseum)*

Lundeborg - a site with trade and production. *Per Orla Thomsen (Svendborg Museum, Denmark)*

House typology in East Denmark. *Palle Østergård Sørensen (Nationalmuseet, Denmark)*

The Late Iron Age/Early Medieval Period in the Western Baltic. *Jens Ulriksen*

Næs - a Viking Age coastal settlement. *Dorthe Veien Christiansen (Nationalmuseet, Denmark)*

Hollenæs - a farmstead with a boathouse from the Viking Age/Early Medieval Period. *Tim Grønnegaard (Lolland-Falsters Stiftsmuseum, Denmark)*

The Maritime landscape in the Viking Age and Early Medieval Period. *Anna Elisabeth Jensen (Museet Falsters Minder, Denmark)*

Metal Detector Archaeology. *Mogens Bo Henriksen (Odense Bys Museer, Denmark)*

Saturday, 29.03.2003

Archaeological research and heritage management

Denmark. *Erik Johansen (Kulturarvsstyrelsen, Denmark)*

Lübeck. *Alfred Falk (Hansestadt Lübeck/Bereich Archäologie, Germany)*

Schleswig-Holstein. *Claus von Carnap-Bornheim (Archäologisches Landesmuseum Schloss Gottorf, Germany)*

Sweden. *Ingmar Billberg (Malmö Museer, Sweden)*

Mecklenburg-Vorpommern. *NN*

Workshop

The Prehistory and Early Medieval Period in the Western Baltic
Vordingborg (South Zealand/Denmark), 27. March - 29. March 2002.

Registration Form

Paper: _____

Name: _____

Title: _____

Institution: _____

Postal code: _____ City: _____

Country: _____ E-mail: _____

Country code + Phone: _____

Registrations fee

400 DKK (speakers free)

The registration fee includes 3 x lunch, 2 x morning coffee/tea and 2 x afternoon coffee/tea, dinner and work-shop dinner.

Accommodation

Sydsjællands Museum has made reservations for hotel accommodation within various price categories. Please state your preference on the registration form. Please pay directly to the hotel when you check out.

Danhostel Vordingborg Vandrerhjem:

☐ Double rooms 100 DKK per night

Hotel Kong Valdemar:

☐ Single room 499 DKK per night

☐ Double room 315 DKK per night

NB: Should the preferred category be fully booked, we reserved the right to book you a room in another category.

Confirmation

Sydsjællands Museum will forward receipt and confirmation of hotel reservation when we have received your work-shop registration and registration fee.

Please make cheques payable to Sydsjællands Museum and kindly send cheque and completed form as soon as possible and before February 28. 2003 to:

Sydsjællands Museum,
Slotsruinen 1,
DK-4760 Vordingborg.

Phone: +45 5537 2554. Fax: +45 5537 1954. E-mail: kmh@sydsjaellandsmuseum.dk

Invitation til møde i
Borgforskerforum
på Koldinghus
Tirsdag d. 11 marts 2003
kl. 10-17

Tema. "Borgen i den tidlige middelalder: funktion(er) og ejerforhold". På mødet sidste år i Borgforskerforum var de kongelige anlæg, rigsborgene, i fokus. I år er det de øvrige borganlæg, det handler om, dem vi betegner som privatborgene, vel vidende at det er en meget uegal gruppering både med hensyn til forsvarsevne, størrelse, materialevalg, formål, funktioner for slet ikke at tale om de generelt usikre ejerforhold. Der er efterhånden indsamlet så meget arkæologisk kildemateriale med relation til 1100-årene og fra mange forskellige voldsteder, at nye og væsentlig mere varierede tolkninger end hidtil fremført trænger sig på. Perspektiver men også problemer af både arkæologisk metodisk karakter såvel som problemer med kildematerialets begrænsninger er udgangspunkt for mødets oplæg.

Foreløbigt program (indlæg 10-20 min., resten af tiden til diskussion. Overhead og dias-projektor forefindes, power-point kan arrangeres):

- 10.00 Velkomst og kaffe.
- 10.15-10.30 Vivi Jensen: Introduktion til Koldinghus og praktiske bemærkninger.
- 10.30-10.45 Nils Engberg: Borganlæg fra 1. halvdel af 1100-tallet. Nogle sjællandske eksempler.
- 11.00-11.20 Jørgen Skaarup: Befæstningsanlæg fra 1. halvdel af 1100-tallet. Belyst ud fra sydfynske eksempler.
- 11.40-12.00 Anders Ødman: Tidlige skånske borge.
- 12.15 Frokost/lunch
- 13.15 Tid til at se nærmere på Koldinghus.
- 13.45-14.00 Martin Pavon: Det ældste Søborg
- 14.10-14.20 Dorthe Wille-Jørgensen: Det ældste Vordingborg.
- 14.30-14.50 Anne Nørgaard Jørgensen: Søforsvar og kontrol af sejlads i tidligmiddelalder.
- 15.00 Kaffe
- 15.20-15.40 Rikke Agnete Olsen: Et historisk syn på de tidlige borges ejerforhold og funktion.
- 16.00-16.30 Afsluttende diskussion af mødets tema samt – hvis der er tid - orientering om aktuelle projekter og undersøgelser. Korte præsentationer kan anmeldes sammen med tilmeldingen.
- 16.30 Afslutning m. næste mødes tema, sted mv.

Tilmelding. Senest mandag d. 3 marts 2003 til:

Nils Engberg
Nationalmuseet, Middelalder
Frederiksholms Kanal 12
1220 Kbh. K
nen@natmus.dk
33 47 31 24

Connie Jantzen
Århus Bymuseum
Carl Blochs Gade 28
8000 Århus C
cj@bymuseet.dk
86 13 28 62

- Adresse.** Museet på Koldinghus, Postbox 91, 6000 Kolding (Vivi Jensen kan kontaktes på 76 33 81 00 eller vi@koldinghus.dk). Tag ikke taxa, de må køre en stor omvej. Gå i stedet, det tager kun 5 min.: gå over Banegårdspladsen og sigt mod mindet for de faldne i frihedskampen oppe ved Slotsøen, så er I der næsten.
- Pris.** Ca. 150 kr. Tilmeldingen er bindende, dvs. i tilfælde af forfald må vi opkræve beløbet alligevel. Der bliver bestilt kaffe og frokost, og "Borgforskerforum" har ingen penge selv, så mødet er udelukkende deltagerfinansieret.
- Betaling.** På mødet eller på Nationalmuseets giro 900 31 18 med tydelig angivelse: *Borgforskerforum v. Nils Engberg.*
- Transport.** I forbindelse med udsendelse af det endelige program og deltagerliste vil det være muligt at formidle fælleskørsel. Angiv derfor venligst på tilmeldingen, om I kommer kørende i bil og kan have flere med. Tog fra Kbh. 7.30 med ank. Kolding 9.41. Tog fra Århus 7.52 med ank. Kolding 9.25.

Denne invitation kommer kun ud elektronisk. Hvis I er vidende om kolleger, som kan have interesse i at deltage men ikke umiddelbart modtager invitationen, så videresend eller print ud. Alle er velkomne.

Marinarkæologisk Konference Velkommen

Arkæologisk Udvalg, Dansk Sportsdykker Forbund
inviterer i samarbejde med Bangsbo Museum,
Frederikshavn og Strandingsmuseum

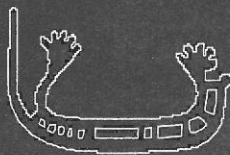
St. George til den 7. Marinarkæologiske Konference fredag
den 7. marts kl. 19 til søndag den 9. marts kl. 15 2003 på:

Slagsengården
Moesgaard
Slotsalleen 44,
4200 Slagelse

Sportsdykkere, arkæologer, studerende, historikere og andre interesserede mødes over en weekend, hvor der holdes korte foredrag og vises film og billeder om marinarkæologi. Imellem indlæggene er der rig mulighed for at få talt med de andre deltagere og sikkert skabe nye kontakter, med nye ideer til en masse interessant dykning. Her er din chance for at få en opdatering om de seneste tre års arkæologi på den danske havbund direkte fra kilden.

Dansk Sportsdykker Forbund, Arkæologisk Udvalg

TLF: 58 53 07 77 michael@tonning.net

Bangsbo Museum, Frederikshavn - Strandingsmuseum St. George, Thorsminde

Program

19:00-20:00	Fredag den 7. marts Ankomst og indkvartering	13:50-14:15	Kolding Koggen (1): Line Dokkedal , NMF. Historien om et middelalderskib fra Kolding Fjord fra det blev fundet på fjordbunden midt under 2. Verdenskrig til det blev udgravet i foråret 2001
20:00-20:10	Velkomst: Michael Tønning , Arkæologisk Udvalgs konferencegruppe	14:15-14:35	Film: Kolding Koggen
	Weekendens ordstyrer: Birger Thomsen.	14:35-15:00	Kolding Koggen (2): Fred Hocker , NMF. Resultater efter bearbejdning af skibsfundet
20:10-20:20	DSF og kontakten til omverden: Jan Ivar Pinndal , Formanden for Dansk Sportsdykker Forbund, indleder konferencen	15:00-15:30	Kaffe
20:20-20:35	Arkæologisk Udvalg: Muligheder med protonmagnetometer, side scan sonar og anden teknik, Michael Rask Vendelbjerg , Arkæologisk Udvalg. Ny teknik og muligheder som kunne være relevante for sportsdykkere og museumsverdenen	15:30-16:00	Fra Maglemosekultur til yngre stenalder i Storstrømmen og Guldborgsund: Jørgen Dencker , NMU. Marinarkæologiske undersøgelser i 2002 gav sensationelle fund fra Maglemosekultur på dybt vand i Storstrømmen og fra yngre stenalder i Guldborgsund
20:35-20:45	Premieoverrækkelse: Klubben med de fleste tilmeldte deltagere modtager lidt godt til ganen!	16:00-16:20	Hvordan uddanner vi nye amatør-marinarkæologer?: Hans Dal , Marine - Arkæologisk Gruppe. Erfaringer fra Gørdal Fjord, hvor der er blevet uddannet nye amatør-marinarkæologer
	Lørdag den 8. marts	16:20-16:50	Kalø Vig og Rønstenens stenalderboplader: Anders Fischer , Kulturarvsstyrelsen. Arhusbugtens boplader har givet flere spændende resultater i et godt samarbejde mellem arkæologer, studerende og sportsdykkere
8:00-9:00	Morgenmad	16:50-17:10	Bangsbo Museum og marinarkæologien: Jan Hammer Larsen
9:00-9:25	Ronæs Skov - Nye stenalderrund og resultater fra en undersøgelse boplads: Hans Dal , Marine-Arkæologisk Gruppens fortsatte undersøgelser af »Ronæs Skov« bopladsen i Gørdal Fjord	17:10-18:00	Film: Navigationens Historie
9:25-9:45	Kulturarvsstyrelsen, marinarkæologien og sportsdykkerne: Torben Malm , Kulturarvsstyrelsen. Den statslige administration af havbundens kulturliv	18:00-19:30	Middag
9:45-10:05	Horsens sportsdykkernes samarbejde med museerne i Horsens og Moesgaard: Jens Skovgaard . Om at komme i gang ud fra de forudsætninger og den viden, der er til stede i klubben. Derudover at skaffe kontakter til lokale og egnsdækkende museer	19:30-20:00	Middelalderskib ved Hårbelev i Grønsund: Thomas Christoffersen . En beskrivelse af de første tre måneders hændelser omkring et vrak, efter det i sommer blev genfundet af sportsdykkere fra Frømandsklubben Baltic - set med en sportsdykkers amatørarkæolog-øjne gennem et videokamera
10:05-10:35	Behov for nye metoder ved udgravning af marine stenalderboplader: Peter Bue Westh, Pia Nielsen , Roskilde Fjord Gruppen. Hidtil har man ved marinarkæologiske undersøgelser fokuseret på enkeltgenstande. Nu er der opstået et ønske om at forske i samfundsstrukturer. Dette afføder behov for nye metoder	20:00-20:35	Snaubrigen i Østersøen: Per Åkesson , sportsdykker og webmaster på »Nordic Underwater Archaeology«. Et unikt og yderst velbevaret vrak. Der bliver desuden vist en video fra vraket
10:35-10:55	Kaffe	20:35-21:00	Calmar Castell, et velbevaret 1600-tals vrak undersøgt af sportsdykkere: Christian Christoffersen
10:55-11:20	»Helligkilde« stenalderboplads: Jens Kjærgaard , Marsvinet. Lidt om hvordan jeg kom seriøst i gang med marinarkæologi samt lidt om, hvad vi finder og gør på ovennævnte boplads	8:00-9:00	Morgenmad
11:20-11:40	Langlands Museum og marinarkæologien - 30 års indsats: Jørgen Skaarup . En kort status over 30 års indsats af marinarkæologer og sportsdykkere	9:00-9:35	Disken- og Saltholmvraget, to spændende »nye« vrak i Øresund: Birger Thomsen . Orientering om to vrak, der blev fundet i Sundet nyligt
11:40-12:00	Voerså vrage, en spændende vrakdykke: Flemming Sørensen , Nørresundby Spd. Kl. En spændende ca. 1800-tals vrakgruppe på Stensnæs	9:35-9:55	Kulturspor i Nivåbugten: Mads Gulløv , Handels- og Søfartsmuseet. Gennemgang af kulturspor efter stenalder, galejhavn, teglværksdrift m.v.
12:00-13:00	Frokost	10:15-10:30	Indstiksprøver: en metode til måling af trænedbrydning: Mikkel H. Thomsen & Jesper Frederiksen , Moesgaard Museum. Med Gåsehagevraket som eksempel demonstreres en simpel og billig metode til vurdering af trænedbrydning i havvand
13:00-13:10	Krigsskibe i Danmark år 1000 til 1300: Jeppe Ravn , Århus Universitet. Langskibenes udvikling i konstruktion og sejleegenskaber samt lidt om kogger som krigsskib	10:30-10:50	Kaffe
13:10-13:30	Eksperimentel skibsmarkologi: Bo Jørgen Nielsen , Arkæologisk Udvalg. Erfaringer med rekonstruktionsarbejde, bygning og sejlsads	10:50-11:00	Tegneapparat til undervandsopgaver: Mikkel H. Thomsen & Michael Tønning , Arkæologisk Udvalg. Et godt hjælpemiddel til 1:1 tegning præsenteres
13:30-13:50	Strandingsmuseum St. George, status og visioner for fremtiden: Lars Froberg Mortensen	11:00-11:25	Vrak fra 1. Verdenskrig: Gert Normann / Per Holm . Ubåden U-59
		11:25-12:00	Afslutningsdebater, evaluering og ønsker til fremtidige konferencer
		12:00-13:00	Frokost

Udenfor ovennævnte program vil der blive mulighed for at forevise videofilm, ligesom det vil blive muligt at gense film forevist som del af foredragsrækken. Programmet er opdateret 26.01.2003.

Ret til ændringer forbeholdes; følg med på www.birkelan.dk/bjn/ark-udv.htm.

Tilmelding

Vi tilbyder følgende indkvarteringsmuligheder

(priser inkluderer nævnte måltider samt aftenkaffe; drikkevarer kan købes til rimelige priser):

Dobbeltværelse, medbring selv sengelinned, kr. 995,- --- incl. sengelinned, kr. 1055,-

Enkeltværelse, medbring selv sengelinned, kr. 1190,- --- incl. sengelinned, kr. 1250,-

Deltagegebyr og måltider alene, overnatter hjemme, kr. 645,-

Det aktuelle beløb betales *snarest* til Dansk Sportsdykker Forbund, giro 553 3996 –

anfør navn, adresse, evt. DSF-medlemsnummer samt "AU 77-03".

Din plads er ikke endeligt reserveret, før beløbet er modtaget (begrænset antal pladser)!

En del kommuner vil kunne refundere dig en god del af beløbet som kursusudgift; spørg i din klub.

Information

Du er velkommen til at kontakte arrangør-teamet:

Arkæologisk Udvalg:

Michael Tønning: Tlf. 58 53 07 77 michael@tonning.net

Dorthe Bak Tøfting: Tlf. 51 90 71 71 dorthebaktofting@hotmail.dk

Mikkel H. Thomsen: Tlf. 82 50 70 77 bnaa0001677@bolignet-aarhus.dk

Bo Jørgen Nielsen: Tlf. 21 27 11 71 bjn@mail.tdcadsl.dk

Bangsbo Museum:

Jan H. Larsen: Tlf. 98 42 31 11

Strandingsmuseum St. George:

Lars Froberg Mortensen: Tlf. 97 49 73 66

Byens rum og det rummelige bysamfund i historisk perspektiv

Indledningsseminar

Tema: Byen i historien

Tid og sted: 27. marts 2003 i Helsingør Theater i Den Gamle By med efterfølgende reception i Hobrohuset (museumsbygningen ved siden af)

Program:

- 10.00-10.15 Velkomst
- 10.15-11.00 Jørgen Mikkelsen (seniorforsker, ph.d., Landsarkivet for Sjælland m.v.):
Urbanisering og urbane netværk i Danmark og Europa 1500-1800
- 11.00-11.15 Kaffepause
- 11.15-12.00 Erland Porsmose (museumsdir., dr.phil., Kertemindeegnens Museer):
Byen og landet – borgere, bønder og godser (studier fra Kerteminde)
- 12.00-13.30 Frokost (for egen regning)
- 13.30-14.15 Poul Holm (professor, dr.phil., Syddansk Universitet, Center for Maritim og Regional Historie, Esbjerg, og formand for SHF):
Byen og havet – den maritime sektors betydning for byudviklingen i Danmark 1500-1850
- 14.15-14.30 Kaffepause
- 14.30-14.50 Harry Christensen (forh. arkivar ved Landsarkivet for Nørrejylland):
Byhistorie – historieskrivning eller historievitenskaber?
- 14.50-15.10 Poul Porskær Poulsen (arkivar, lic.phil., Vejle Byhistoriske Arkiv og Stadsarkivet):
Vores by? Om at skrive byens historie efter 1970
- 15.10-16.00 Diskussion
- 16.15-18.00 Reception

Netværket finansieres af SHF

Netværksansvarlig er professor Bjørn Poulsen, Historisk Afdeling, Aarhus Universitet på vegne af Dansk Center for Byhistorie
Deltagelse og kaffe er gratis.

Tilmelding

Mail@byhistorie.dk

Søren Bitsch Christensen

Dansk Center for Byhistorie, januar 2003

UDGRAVNINGER OG UDSILLINGER

HOLSTEBRO MUSEUM

Samtidig med at vi udgav bogen "Fortiden set fra himlen" åbnede udstillingen med samme titel. Udstillingen viser fotos af ca. 50 forskellige lokaliteter fra forhistorisk og historisk tid. Stort set alle billeder er af udjævnede anlæg, som kan ses som grønne spor i kornmarkerne eller som lyse spor i pløjemarkerne. Lokaliteterne er meget forskelligartede, og spænder over et sjældent fund af en samlingsplads fra yngre stenalder, gravhøje, oldtidsagre, bopladser og forsvarsanlæg fra jernalderen, bebyggelser fra vikingetiden, veje, gårde og voldsteder fra middelalderen til pansergrave fra 2. Verdenskrig omkring Holstebro og Ringkøbing. Langt de fleste billeder er nye optagelser fra Vestjylland. I mange tilfælde er der foretaget udgravninger på lokaliteterne. Oldsager, tegninger og fotos fra disse udgravninger vises også. Udstillingen slutter d. 16. marts. Siden kan den ses på Ringkøbing Museum fra d. 11. april til d. 31. oktober. Bogen (290 kr. + forsendelse) kan købes ved henvendelse til Holstebro Museum 97 42 29 33.

Lis Helles Olesen

MOESGÅRD MUSEUM

Graven 18-20 (FHM 4222). Endnu engang var museet inde og grave på dette sted. Kulturlag og husrester fra middelalder og nyere tid blev påtruffet. Daglig leder var Marie F. Klemensen.

Klostergade 58 (FHM 4306). Undersøgelse af bestående kælder, hvor gulvniveauet skulle sænkes. Dele af bindingsværkshuset er fra starten af 1600-tallet. Kældermurene består dels af kampesten fra starten af 1600-årene, og dels af middelalderligt munkestensmurværk. Ved gulvsænkningen blev et teglstensgulv fra ca. 1500 påtruffet. Længst nede sås et pigstengulv fra anden halvdel af 1400-tallet, som må høre til det middelalderlige murværk. Kælderen er formentlig den kælder i Århus med mest middelaldermurværk/gulv bevaret. Daglig leder var Lars Krants Larsen.

Gl. Åby kirkegård (FHM 4407). Dybe drængrøfter på kirkegårdsarealet muliggjorde arkæologiske iagttagelser. Mest udbytte var der i et område, der først omkring 1870 blev lagt til kirkegården. Her blev en middelalderbrønd, bestående af en tønne med vidjebånd, påvist. Brønden må have hørt til den gård, der lå på denne toft frem til 1800-tallet. Daglig leder var Marie F. Klemensen.

Odder Kirkecenter (FHM 4409). Ved et nybyggeri fremkom en tilspidset egepæl 2,5 m under overfladen. Den er blevet dendrodateret til sidste halvdel af 1100-tallet. Sammenholdt med oplysningen om, at der i 1981 blev fundet en hel pælerække med risflet imellem i samme område og dybde, og placeringen ganske nær Odder Å, styrker formodningen om et mølleanlæg fra tidlig middelalder i området. Området er tæt på kirken. Daglig leder var Hans Skov.

Studsgade (FHM 4412). Udskiftning af kloakledninger gav mulighed for arkæologiske iagttagelser i hele gadens længde. Gaden ser ud til at kunne føres tilbage til byens store omstrukturering i 12-1300-årene. I gadens mellemste forløb blev der lidt overraskende påtruffet grubehuse og gruber fra omkring 1000. Det er et godt stykke uden for befæstningen. I gadens sydligste ende kunne afgravningen til byens voldgrav erkendes, og i den nordligste ende påvistes Borrebækkens forløb. Daglig leder var Marie F. Klemensen.

Fredens Torv 2 (FHM 4424). I forbindelse med et nybyggeri fremkom tynde bykulturlag fra 15-1600-årene. Daglig leder var Hans Skov.

Mindebro Torv (FHM 4426). I en dyb kloakledning fremkom et svært efterreformatisk kampestensfundament. Daglig leder var Hans Skov.

Fredens Torv 10-12 (FHM 4429). I forbindelse med et nybyggeri fremkom dyrkningslag fra 14-1600-årene. I løbet af 1600-årene er byen nået så tæt på, at det for alvor sætter sig spor i fundmaterialet. I 1700-årene inddrages området endelig i byen ved opførelsen af bindingsværksbygninger. Daglig leder var Hans Skov.

Skt. Clemens Stræde (FHM 4433). Årets juleudgravning fandt sted under byens vold, der på dette sted var bevaret i omkring 2 m's tykkelse. Både middelalderfasen og vikingetidsfasen i volden kunne erkendes. Særligt spændende var det, at der fremkom en hustomt med ovn fra før voldens opførelse omkring 934. Der var talrige aktivitetsspor fra tiden før Århus blev befæstet. Der er overvejende tale om kulturlevn fra 800-årenes Aros. Daglig leder var Lars Krants Larsen.

Klosterport (FHM 4448). Mindre undersøgelse nær Vor Frue Kloster, hvor der fremkom et kampestensfundament fra efterreformatisk tid. Dateringen ligger omkring 1600. Daglig leder var Karin Poulsen.

Møllestien (FHM 4460). Igangværende undersøgelse i gadeforløbet. Det forventes at der kommer hold på gadeforløbets alder. Daglig leder er Karin Poulsen.

Vestergade 3 (FHM 4461). Igangværende undersøgelse i kælder. Fremkomsten af flere skeletter viser at Helligåndshospitalets kirkegård strakte sig så langt mod vest som til nævnte kælder. Selve Helligåndshospitalet lå fra omkring 1300 til reformationen på hjørnet af Lille Torv og Immervad, hvor nu Magasin bygningen står. Daglig leder er Lars Krants Larsen.

Hans Skov

NYBORG OG OMEGNS MUSEER

Havnegade (NOM 6358). I forbindelse med opgravning af Havnegade til nedlægning af fjernvarmerør foretog Nyborg og Omegns Museer en arkæologisk undersøgelse. Der fremkom rester af den yngre befæstning omkring Nyborg i form af et kampestensforløb og en brolægning. Begge formodes at stamme fra byggeaktiviteter i midten af 1800-tallet. Brolægningen er formentlig det sidste vejforløb mellem havnen og byen, inden befæstningen blev opgivet i 1867.

Lars Søgård Sørensen

NÆSTVED MUSEUM

Lerbjerget (NÆM 2002:120-A). Middelalderlig teglov påtruffet ved kloaknedgravning i Grimstrup kun ca. 1½ km syd for Næstveds middelalderlige bykerne. Udgravet af Næstved Museum ved stud. mag. Lehne og Jonas Christensen (Institut for Arkæologi & Etnologi).

Ved udgravningen viste det sig, at kommunens gravemaskine havde fjernet det meste af konstruktionens gulv og dele af bagvæggen, ligesom en tidligere kloakføring havde destrueret hele fronten. Grundridset kunne dog nogenlunde rekonstrueres, og det kunne godtgøres, at der var tale om en godt middelstor ovn (ca. 4,6 m i bredden og minimum 3,5 m dyb – givet dog lidt mere) med oprindeligt tre indføringskanaler.

Det var tydeligt, at ovnen havde været benyttet flere gange. Dette fremgik ikke mindst af ovnens meget kraftige bagvæg, der må ses som resultat af genopbygninger og reparationer foretaget efter hver brænding. Teglovns nedbrudte stand tillod desværre ikke at nærme sig dette forhold nøjere, men to til tre brændinger med efterfølgende renovering er nok sandsynligt. Endelig skal det nævnes, at spredte spor af kalk på gulvet antydede, at man tillige har benyttet ovnrummet ved kalkbrænding. Derudover lod fundet ikke meget sige om den egentlige produktion, der udelukkende syntes at have omfattet munkesten og middelalderlige tagtegl. Der fremkom således ingen tegn på, at mere avancerede teglformer havde været fremstillet på stedet.

Ganske interessant var ovnens placering helt nede ved Susåen, hvor den nærmest var gravet ind i åens brinker. Denne beliggenhed har været ideel, idet de færdige produkter derved let har kunnet lastes på pramme og sejles til Næstved By, hvor vi må formode byggematerialet har været tiltænkt. Den nye teglov er ikke den eneste der har draget fordel af Lerbjergets råmaterialer og de gode transportmuligheder ad åen. Allerede i 1935 blev ikke langt fra den nyfundne ovn undersøgt rester af to teglovne. Ligesom den nye ovn kunne heller ikke disse nærmere dateres, men ovntype og produktionen af munkesten angiver, at der for alle tre konstruktioners vedkommende er tale om middelalderlige anlæg.

De tre fund af teglovne inden for et forholdsvis begrænset område antyder således, at Lerbjergets potentiale har været intenst udnyttet gennem middelalderen, måske under forhold, der har nærmet sig en egentlig industri?

Sortebrødreklosteret/Næstved (NÆM 2002:130). Næstved Kommunes parkafdeling ønsker at markere ruinerne af det nedrevne Sortebrødrekloster i grønsværen. I denne anledning er Næstved Museum blevet bedt om at udlægge en søgegrøft i klosterkirkens vestende, for at fastlægge grundplanen af anlægget endeligt. Udgravningerne forventes foretaget ultimo marts. Det kan i denne anledning anføres, at Parkafdelingen også er i gang med at markere ruinen af Tuesens Badstue fra omkr. 1480. Næstved By får altså nu to "nye" middelalderlige attraktioner.

Thomas Roland

AALBORG HISTORISKE MUSEUM

Nordisk museumspris: På Nordisk Museumsfestival, afholdt september 2002 i Stavanger, deltog ÅHM med udstillingen: "Gråbrødrekloster Museet i Aalborg, Danmark - et "in situ" museum med selvbetjening". I konkurrence med 21 andre nordiske museer modtog ÅHM Fugl Fønix Prisen for bedste form og tekniske løsning. Juryen skrev bl.a.: "I udstillingen forenes form og avancerede

tekniske løsninger på en pædagogisk og gennemtænkt måde. Ved at overskride grænsen for det traditionelle museum opnås kontakt med nye brugere".

Stig Bergmann Møller

LINKÖPING

Undersökningarna i domkyrkoparken, Linköping, hösten 2002. Under september till december 2002 genomförde fem arkeologer från Riksantikvarieämbetet UV Öst en undersökning av kyrkogården vid Linköpings domkyrka. Kyrkogården var i bruk från domkyrkans etablering ca 1100 och fram till 1810.

Genom undersökningen har vi kunnat dokumentera ca 500 gravar. Tillsammans med en tidigare undersökning 1985-86 omfattar vårt material ca 650 gravar. Dessa täcker in större delen av hela denna tidsrymd. Vi har möjlighet att följa gravskicket förändring, från medeltiden med dess armställningstyper och i förändringarna efter reformationen. Ett preliminärt resultat är att vi har iakttagit en ny armställning, typ E (vi har redan fått Lars Redins sanktionering för denna benämning!), med armarna utmed sidorna men händerna på höfterna. Denna typ verkar vara allmän under 1600- och 1700-talen.

Speciellt för undersökningen är även det stora material med gravar från perioden 1780-1810, alltså den senaste gravgenerationen. Vid denna tid har begravningsväsendet lagts om, så att de döda har begravts i kronologisk ordning, oavsett stånd, kön och ålder, s.k. linjegravar. Detta innebär att vi har ett stort material med gravar låsta till en 30-års period, en tid som vi dessutom inte vet särskilt mycket om arkeologiskt.

Till undersökningens viktigare resultat hör även fyndmaterialet, där framför allt en tidigmedeltida sölja, en ornerad gravsten från 1000-talet och två unika bälten med pånitade ströningar hör till de viktigaste medeltida fynden. Från nyare tid finns framför allt ett stort antal begravningskronor, kläddetaljer samt vittnesbörd om tobaksbruket under 1700-talet. Flera av de döda har fått med sig kritpipor i gravarna och en grav innehöll någonting som liknar en snusdosa!

I det fortsatta arbetet under våren 2003 har vi kontakt med osteologen Caroline Arcini, Lund och historikern Hans Nilsson i Linköping.

Följ vårt arbete på vår hemsida: <http://www.raa.se/uv/domkyrkopark/>

Linköping på Birgittas tid.

Utställning på Slotts- och domkyrkomuseet i Linköping 27 april – 12 oktober 2003.

Slotts- och domkyrkomuseet är inrymt i Linköpings slott, en av Sveriges få bevarade medeltida biskopsborgar. I museet får Du stifta bekantskap med katedralens och slottets historia från 1100-talet och framåt.

Genom modeller, föremål och konstskatter framträder bilden av en viktig kulturinstitution i Östergötland och skådeplats för händelser som påverkat svensk historia. I Skattkammaren på andra våningen finns domkyrkans unika silverföremål, kyrkliga skruder och handskrifter. I Vasarummet på tredje våningen pågår en märklig måltid: Gustav Vasa spisar julmiddag 1523 hos den dynamiske biskopen Hans Brask.

I sommarens utställning på Linköpings slott får Du uppleva Linköping på 1300-talet – Birgittas århundrade. Under denna dramatiska tid tog biskopsstaden steget från en obetydlig ort till

en residensstad med höga stenhus under loppet av några generationer. Hur var detta möjligt och hur var det att leva i staden i domkyrkans skugga?

I utställningen får Du möta flera av de personer som stod mitt i händelsernas centrum. Magister Mathias, den världsberömda teologen och Nicolaus Hermanii, den fromme biskopen, var båda två viktiga män i kretsen kring Birgitta. Men förändringen vindar påverkade även livet för stadens mindre kända personer. Möt den lokale kapitalisten Nils i Stång, Jöns Svarteprest som flyttade till stan, Elin Svendsdotter som var hushållerska hos ärkedjaken och smeden Nils som råkade ut för en arvstvist.

Besök vår hemsida: <http://www.domkyrkan.nu/slottskyrka/>

Göran Tagesson
Goran.tagesson@raa.se

VADSTENA

Arkeologi i Vadstena. En av de större stadsarkeologiska undersökningarna har nu avslutats i och med att publiceringen av materialet är klar. Det gäller dels en "grävningsrapport" och dels en publikation med fristående artiklar där stadens befästning, stadsbebyggelse, den äldre bebyggelsen före staden, en alkemistverkstad, tomtgränsproblematik och staden vid klostret behandlas. Undersökningen berörde tio stadsgårdar från 1400-talets första hälft och fram till år 1544. Speciellt har varit att kunna studera hur man disponerat tomterna, eftersom ytan av de ca 10x60 meter stora stadsgårdarna i några fall kunde undersökas i sin helhet. Stadsgårdarna begränsades vid kortändarna av två gator. Bebyggelsen på tomterna, som är så kallade enkelgårdar, låg utmed en gränd som löpte in på tomten från den ena gatan. Bostadshuset låg ungefär mitt på tomten och var den innersta byggnaden i denna husrad. Mellan bostadshuset och en enklare ekonomibebyggelse, utmed en bakre gata, fanns gårdens mer privata rum. Den utgjordes av kålgården och avträdet. Denna del var insynsskyddad genom väggar och plank. Efter stadsbranden år 1487 återuppbyggs stadsgårdarna och då verkar en helt ny typ av bostadshus göra entre i Vadstena som genast blir den dominerande. År 1544 avhystes befolkningen efter att man bestämt att Vadstena slott skulle uppföras i denna stadsdel, kallad Sanden. Utflyttningen av uppskattningsvis ett 100-tal stadsgårdar bör ha varit något av det mest omtumlande som hänt i stadens historia.

Rapportens titel är "Stadsgårdar i den senmedeltida stadsdelen Sanden, Vadstena", Riksantikvarieämbetet Rapport UV Öst 2000:26. Rapporten, som kostar 100 SEK kan beställas från Riksantikvarieämbetet UV Öst Roxengatan 7 582 73 Linköping.

Artikelsamlingens titel är "Arkeologi i Vadstena. Nya resultat med utgångspunkt i undersökningarna i stadsdelen Sanden". Riksantikvarieämbetet Arkeologiska Undersökningar Skrifter 46. Publikationen kostar 150 SEK och kan beställas från Riksantikvarieämbetets förlag Kundnummer 110129904, 110 05 Stockholm

För den som är intresserad av stadsarkeologi finns också en nyutkommen publikation om städer i Östergötland med titeln "Urban Diversity. Archaeology in the Swedish Province of Östergötland". Riksantikvarieämbetet Arkeologiska Undersökningar Skrifter 45. Publikationen kostar 150 SEK och kan beställas från Riksantikvarieämbetets förlag Kundnummer 110129904, 110 05 Stockholm

Kyrkorna i Klåstad. Vid Klosterstad gård i Östergötland, några kilometer utanför Vadstena, avslutas i år en forskningsgrävning som pågått sedan upptäckten av en okänd rundkyrka år 1997. Lämningarna i Klåstad, som platsen tidigare hette, består av en stavkyrka (1000-1200-tal), en rundkyrka (1200-1560-tal) samt till dessa var sin hörande klockstapel, sammanlagt 175 gravar samt kyrkogårdsbegränsningar. Till stavkyrkan hör 30 fragment av gravmonument i vikingatidsstil (sk eskilstunakistor). Denna typ av gravmonument är bara påträffade i ursprungligt läge på två platser – i Skänninge och i Klåstad. I Klåstads fall vet vi dessutom var detta monument har varit uppfört i förhållande till kyrkobyggnaden. Dessutom finns färgspår på stenarnas ristade ytor.

Materialet är ovanligt välbevarat på grund av att de två totalundersökta kyrkolämningar inte uppfördes på samma plats. Därmed har man vid uppförandet av rundkyrkan inte grävt sönder stavkyrkans stolphål, väggrännor mm. Samtidigt har man dessutom förändrat kyrkogårdens utbredning så att stavkyrkan med ett stort antal intilliggande gravar hamnat utanför den yngre kyrkogårdsbegränsningen. Därmed har också dessa kommit att skyddas mot efterföljande gravgrävningar. Detta har fått till följd att gravarna från båda kyrkorna i detta område är väl avgränsade från varandra. Vid rundkyrkan förekommer såväl gravar till stavkyrkan som till rundkyrkan. Förutom skiftande riktning på gravarna har det också varit lätt att dela in gravarnas kyrkotillhörighet utifrån armställningarna.

Viktigt för bevarandegraden har också varit att kyrkan slutgiltigt lades ner då den brändes, sannolikt år 1567 under nordiska sjuårskriget. Det innebar att spår av en del av den medeltida interiören fanns kvar. En stor del av denna kan dessutom dateras genom ett ovanligt rikt material på 100 mynt. Nedläggningen innebar givetvis också att brukandet av den nya kyrkogården upphörde. Några sentida gravar har därmed inte grävts genom de medeltida gravarna vilket annars är vanligt. Därmed utgör gravarna ett väldaterat och bra bevarat material med gravar från perioderna 1000-1200-tal och 1200-1560-tal. Samtliga gravar i de båda kyrkorna kommer dessutom att vara undersökta.

En osteologisk analys av skelettmaterialet har påbörjats av Caroline Arcini. Hela det uppgrävda materialet kommer att analyseras. De flesta gravarna tillhör stavkyrkan.

Förutom kyrkorna och gravarna intar också materialet en särställning genom att klockstaplarna till de båda kyrkokomplexen har undersökts. Själva kyrkogårdsbegränsningen har lokaliserats på ett flertal ställen. Ställvis är den dock helt bortodlad och då har närvaron/frånvaron av gravar fått indikera begränsningen. Kyrkogårdsbegränsningens konstruktion skiljer sig mellan den äldre respektive den yngre kyrkogården.

Medarbetare från ett flertal olika ämnesområden har deltagit i projektet, vilket varit av stor betydelse under såväl fältarbetet som vid bearbetningen. I projektet deltar personal från följande avdelningar på Riksantikvarieämbetet; Sveriges Kyrkor, Det medeltida Sverige, Runverket, UV Öst, UV Syd och UV Mitt. Personal från Östergötlands och Kalmar Läns museer samt Riksarkivet är också delaktiga i projektet. Projektet har bekostats av framför allt Berit Wallenbergs Stiftelse och Claes och Greta Lagerfelts stiftelse

En presentation av projektet kommer i nästa kyrkonummer av HIKUIN. En utförligare presentation finns på hemsidan <http://hem.fyrhistorg.com/klosterstad/index.htm>.

Rikard Hedvall

Jysk Arkæologisk Selskab

Moesgård · DK-8270 Højbjerg
Telefon 89 42 45 04 · Telefax 86 27 23 78

Pauline Asingh & Nils Engberg (red.) **Marsk Stig og de fredløse på Hjelm**

*348 sider, indbundet, rigt illustreret
Udgivet af Jysk Arkæologisk Selskab
I kommission hos Aarhus Universitetsforlag
Bogladepri: 248,00 kr.*

Udgivelsesdag: Mandag den 25 november

Efter mordet på Erik Klipping i Finderup Lade i 1286 blev Marsk Stig og andre stormænd kendt skyldige i kongedrab og dømt fredløse. De kom under den norske konges beskyttelse. Med Marsk Stig i spidsen blev den lille ø Hjelm ud for Djurslands kyst indtaget, og herfra forsøgte man med alle midler at undergrave den danske kongemagt. Øen blev befæstet med hele tre borge, man producerede falske mønter i stor stil og drog på plyndringstogter langs de danske kyster.

Hændelserne har givet næring til folkeviser og sagn, og såvel Hjelm som Marsk Stig er endnu i vor tid omgærdet af sin egen dragende mystik.

Nye arkæologiske ekspeditioner til Hjelm har haft til formål at undersøge de fredløses borge og finde falskmønternes værksteder. Der blev afdækket opsigtsvækkende spor efter denne dramatiske epoke i Danmarkshistorien, og arkæologerne fik i sandhed syn for sagn.

Om alt dette – og mere til – handler denne bog.

Bogen udgives i et samarbejde mellem Ebeltøft Museum, Moesgård Museum, Nationalmuseet og Afdeling for Middelalderarkæologi ved Aarhus Universitet.

18. november 2002

Jysk Arkæologisk Selskab

Moesgård · DK-8270 Højbjerg
Telefon 89 42 45 04 · Telefax 86 27 23 78

1. november 2002

KUML 2002 Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab

*373 sider, indbundet, rigt illustreret
Udgivet af Jysk Arkæologisk Selskab
I kommission hos Aarhus Universitetsforlag
Bogladepri: 200,00 kr.*

Dette års Kuml indeholder følgende artikler:

1. *Jan Skamby Madsen:* Søren H. Andersen 60 år
2. *David M. Wilson:* Else Roesdahl 60 år
3. *Jesper Laursen:* Jørgen Lund 60 år
4. *Ole Høiris:* Da demokratiet gjorde vore forfædre vilde – og de vilde til sig selv.
5. *Anders Fischer:* Arkæologen Erik Westerby
Frontforsker på fritidsbasis
6. *Palle Eriksen:* Ramper og stilladser
Løft af store sten i oldtiden
7. *Claus Feveile og Pia Bennike:* Lustrupholm
Et brandgravfelt fra ældre bronzealder under flad mark ved Ribe
8. *Jørgen Lund:* Forlev Nymølle
En offerplads fra yngre førromersk jernalder
9. *Jan Bill og Oliver Grimm:* Skibsstaderne ved Harre Vig
Nye undersøgelser
10. *Helle Henningsen:* Koustrup
En middelalderlig torp i Vestjylland
11. *Bo Steen:* Mellemtoft Øst
En tidlig middelalderlig landbebyggelse nær Tvis Kloster
12. *Anne Katrine Gjerløff:* Arkæologihistorie
Anmeldelser en bloc
13. Anmeldelser af 35 bøger

ADRESSER PÅ LEDIGE KANDIDATER

Listen omfatter kandidater med hovedfag i middelalder-arkæologi, der er interesseret i løst arbejde. Listen ajourføres en gang årligt eller efter aftale. Det kan medføre, at ændringer vedrørende ansættelsesforhold eller adresse ikke er registreret.

Gitte Behr; Samsøgade 10 2.; 8000 Århus C
Tlf.: 86 18 80 00

Birka R. Bitsch; Tårnvej 2; 8260 Viby J
Tlf.: 86 14 84 09

Mette Busch; Kristianslund 84 C.; 4000 Roskilde
Tlf.: 86 14 54 56. Mobil: 25 37 05 35

Hanne Dahlerup Koch; Reberbanegade 23 3. tv.; 2300 København S
Tlf.: 32 97 16 32

Susanne Gram; Ingerslevvej 1 C; 8310 Tranbjerg J.
Tlf.: 86 29 44 41

Rikke Isler; Peter Fabersvej 41, st. th.; 8210 Århus V.
Tlf.: 86 78 74 08

Ulla Johansen; Majdalvej 1 3. th.; 7500 Holstebro.
Tlf.: 97 42 56 36

Tenna R. Kristensen; Rebslærgade 3 st.; 6400 Sønderborg
Tlf.: 74 42 67 56

Hans Mikkelsen; Dommervænget 28 G 1-3; 4000 Roskilde.
Tlf.: 46 36 70 30

Dorte Lund Mortensen; Niels Juelsgade 11, 4.; 8200 Århus N.
Tlf.: 86 16 94 47

Dorte Wenzel Måge; Niels Juelsgade 11, 2.; 8200 Århus N.
Tlf.: 86 16 50 34

Lisbeth L. Poulsen; Brandholmsallé 22H; 2610 Rødovre.
Tlf.: 36 72 35 99 e-mail: llp1971@hotmail.com

Henriette Rensbro; Møllestræde 8; 4550 Asnæs
Tlf.: 59 65 19 77 mobil: 26 55 59 81

Turi Thomsen; Burrehøjvej 18; 8830 Tjele.
Tlf.: 86 65 25 67 e-mail: Vernerogturi@post.tele.dk

Vilhjálmur Örn Vilhjálmsson; Vandkunsten 6, 4.sal. th; 1467 København K
Tlf.: 33 14 77 27

SIDAHs Jobformidling

Heidi Maria Møller Nielsen:
86 27 21 17 mobil: 24 43 10 82

Mogens Skaaning Høegsberg:
82 50 73 10 mobil: 61 46 25 82

Martin Wangsgaard Jürgensen:
86 13 19 31

